

C

**Martin Kobe
Mirjam Völker**

R

U

**Robert Seidel
Titus Schade**

X

C R

**Martin Kobe
Mirjam Völker
Robert Seidel
Titus Schade**

U X

INHOUD INHALT CONTENTS

6

LEIPZIG

Ralph Keuning

8

CRUX

Leonie Pfennig

13

Martin Kobe

Compressies van stedelijke vormen

Urbane Formverdichtungen

Urban Forms packed Together

Kito Nedo

41

Mirjam Völker

Precisie en onbestemdheid –
over de schoonheid van het vergankelijke

Präzision und Uneindeutigkeit –

Von der Schönheit des Vergänglichen

Precision and Ambiguity –

the Beauty of the Ephemeral

Karoline Mueller-Stahl

69

Robert Seidel

Noodzaak en toeval

Notwendigkeit und Zufall

Necessity and Chance

Simone Sondermann

95

Titus Schade

Opstand van de huizen

Aufstand der Häuser

The Uprising of the Houses

Larissa Kikol

LEIPZIG

Leipzig is naast muziek- en boekenstad een brandpunt van de schilderkunst. Max Beckmann is er geboren en na de Tweede Wereldoorlog speelde de stad een prominente rol in het kunstleven van de DDR met Werner Tübke, Wolfgang Mattheuer en Bernhard Heisig als belangrijkste representanten. In Oost-Duitsland werd figuratief geschilderd en dat was zowel een staatsopdracht als een keuze van de kunstenaars. De befaamde kunstacademie in Leipzig, de Hochschule für Grafik und Buchkunst was de kraamkamer van groot schilder talent. Abstractie en conceptualiteit, in die tijd zo beeldbepalend voor de kunst van ons in het westen, vonden hier nauwelijks weerklank. Het is daarom geen wonder dat de kunst uit Leipzig in Nederland en in de westerse wereld toen gezien werd als regressief. Na de val van de muur vond met Neo Rauch (1960) de internationale doorbraak van de schilderkunst uit Leipzig plaats. Een generatie jonger dan Tübke, Mattheuer en Heisig, kreeg Rauch zijn opleiding in de DDR en hoewel hij een echte exponent van de Leipziger school was werden zijn vaak grote figuratieve werken in de jaren 90 wel wereldwijd opgemerkt en steeg zijn ster snel aan het firmament van de internationale kunstwereld, met belangrijke tentoonstellingen, onder andere in het Metropolitan Museum of Art in New York, tot gevolg. In het kielzog van Neo Rauch kregen een reeks schilders uit Leipzig een internationaal podium en geldt Leipzig sindsdien als een belangrijke kraamkamer voor schilder talent.

Museum de Fundatie besteedt al enige jaren aandacht aan schilders uit Leipzig. In 2017 met overzichtstentoonstellingen van Werner Tübke (1929-2004) en Wolfgang Mattheuer (1927-2004). Van beide kunstenaars heeft het museum belangrijk werk binnen de collectie, waaronder het model voor *Arbeiterklasse und Intelligenz* dat Tübke schilderde voor de Universiteit van Leipzig, een langdurig bruikleen uit de collectie van Fritz P. Mayer. In 2018 volgde een groot retrospectief van Neo Rauch met 65 schilderijen uit de periode 1993-2017. Van hem toont de Fundatie permanent een voor Nederland uniek ensemble: vier werken uit eigen collectie (*Gewitterfront* uit 2016, het vorig jaar verworven *Tal* uit 1999 en twee werken op papier, een geschenk van de kunstenaar) én twee langdurige bruiklenen (*Neujahr* van de Broere Charitable Foundation en *Der Lehrling* van Arthouse). De honger naar schilderijen uit Leipzig verliet ons niet. Zo toonden wij in 2019 schilderijen van Michael Triegel (1968) en laten we nu in de tentoonstelling met de puntige titel *CRUX* schilderijen van Martin Kobe (1973), Mirjam Völker (1977), Robert Seidel (1983) en Titus Schade (1984) zien. Ook zij zijn nieuwe loten aan de stam van de grote schildertraditie van Leipzig. Zij waren behalve Martin Kobe *Meisterschüler* bij Neo Rauch aan de academie van Leipzig. Martin Kobe studeerde af bij Arno Rink, toen Neo Rauch Arno Rink assisteerde.

Hun virtuositeit en de bijzondere aandacht voor landschap en architectuur verbindt de vier kunstenaars van *CRUX*. Daar waar de uit Dresden afkomstige Martin Kobe heen en weer lijkt te worden geslingerd tussen futuristische gebouwencomplexen die afkomstig zijn van andere planeten en de platgebombardeerde stad van zijn jeugd, zien we bij Mirjam Völker overwoekerde huizen, vaak in Aziatische jungles, waarin de bewoners ontbreken en de huizen haast menselijke eigenschappen hebben gekregen. Robert Seidel reist de wereld over en vangt het harde licht in frescoachtige tempera. Zijn mensen gaan op in landschap en architectuur, of ze worden geabsorbeerd door

computergames. De schilderijen van Titus Schade ademen Saksen. Zijn vakwerkhuisen en het landschap staan op het eerste gezicht geen ander gevoel toe. Zelf noemt hij zich een Europese schilder en stelt hij dat zijn vakwerkhuisen op vele plaatsen in dit werelddeel voorkomen.

Ik ben Neo Rauch, Rosa Loy en Gerd Harry Lybke erkentelijk voor de gesprekken en gedachten in aanloop naar *CRUX*. Dank aan Martin Kobe, Mirjam Völker, Robert Seidel en Titus Schade met wie in nauwe samenwerking tentoonstelling en catalogus zijn gerealiseerd. Galerie EIGEN + ART en ASPN Galerie dank ik voor hun hulp en de bruikleengevers ben ik zeer erkentelijk voor het beschikbaar stellen van hun werken voor deze expositie. Dank ook aan de auteurs die bijdroegen aan dit boek. Ook geldt onze bijzondere erkentelijkheid onze subsidiegevers, de provincie Overijssel en de Gemeente Zwolle, de BankGiro Loterij en onze sponsors, zonder wie Museum de Fundatie zijn programma niet zou kunnen realiseren.

Ralph Keuning, Directeur Museum de Fundatie

Leipzig ist nicht nur Musik- und Bücherstadt, sondern auch Brennpunkt der Malerei. Hier wurde Max Beckmann geboren, nach dem Zweiten Weltkrieg spielte die Stadt eine entscheidende Rolle im Kunstleben der DDR. Die bedeutendsten Protagonisten waren Werner Tübke, Wolfgang Mattheuer und Bernhard Heisig. In Ostdeutschland malte man figurativ: Das geschah im Auftrag des Staates, war aber auch von den Künstlern so gewollt. Die hoch angesehene Kunstakademie in Leipzig, die Hochschule für Grafik und Buchkunst, war ein Nährboden für große malerische Talente. Abstraktion und Konzeptualität, zu jener Zeit bildbestimmend für die Kunst im Westen, fanden in der DDR kaum Anklang. Deshalb wundert es nicht, dass die Kunst aus Leipzig in den Niederlanden sowie in der übrigen westlichen Welt seinerzeit als rückwärtsgerichtet empfunden wurde. Nach dem Fall der Mauer brach die Leipziger Malerei mit Neo Rauch (1960) international durch. Rauch gehörte einer jüngeren Generation an als Tübke, Mattheuer und Heisig. Er erhielt seine Ausbildung in der DDR und – obwohl er ganz und gar ein Vertreter der Leipziger Schule war – zogen seine oft großen, figurativen Werke in den 90er-Jahren dennoch weltweite Aufmerksamkeit auf sich: Er erlebte einen raschen Aufstieg am Firmament der internationalen Kunstwelt. Wichtige Ausstellungen waren die Folge, unter anderem im Metropolitan in New York. Im Gefolge Rauchs erhielt eine Reihe von weiteren Malern aus Leipzig ein internationales Forum, seitdem gilt die Stadt als bedeutende Brutstätte für malerisches Talent.

Bereits seit einigen Jahren werden Leipziger Maler im Museum de Fundatie dem Publikum vorgestellt. Im Jahr 2017 widmete das Museum sowohl Werner Tübke (1929-2004) als auch Wolfgang Mattheuer (1927-2004) eine Übersichtsausstellung. Von beiden Künstlern besitzt das Museum bedeutende Werke, darunter den Entwurf für das Werk *Arbeiterklasse und Intelligenz*, das Tübke für die Leipziger Universität malte, eine Dauerleihgabe der Sammlung Fritz P. Mayer. Im Jahr 2018 folgte in Zwolle eine große Retrospektive Neo Rauchs mit 65 Gemälden aus der Zeit zwischen 1993-2017. In der ständigen Ausstellung des Museums de Fundatie wird ein Ensemble aus seinem Œuvre gezeigt, das in den Niederlanden einmalig ist: vier Werke aus eigener Sammlung (*Gewitterfront*

aus 2016, das im vergangenen Jahr erworbene *Tal* aus dem Jahr 1999 sowie zwei Arbeiten auf Papier, ein Geschenk des Künstlers) und zudem zwei Dauerleihgaben (*Neujahr* der Broere Charitable Foundation und *Der Lehrling* von Arthouse). Die Lust an der Malkunst aus Leipzig ließ nicht nach. Im Jahr 2019 zeigten wir Werke von Michael Triegel (1968) und auf der Ausstellung mit dem pointierten Titel *CRUX* präsentieren wir nunmehr Gemälde von Martin Kobe (1973), Mirjam Völker (1977), Robert Seidel (1983) und Titus Schade (1984). Auch sie stehen alle in der großen Maltradition Leipzigs. Abgesehen von Martin Kobe waren sie alle *Meisterschüler* Neo Rauchs an der Akademie in Leipzig. Kobe vollendete sein Studium bei Arno Rink, dem Neo Rauch damals assistierte.

Ihre Virtuosität und die besondere Aufmerksamkeit, die sie Architektur und Landschaft widmen, verbindet die vier Künstler von *CRUX*. Während der geborene Dresdener Martin Kobe zwischen futuristischen Bauten, die von anderen Planeten stammen, und der ausgebombten Stadt seiner Jugend hin und her gerissen scheint, sehen wir bei Mirjam Völker überwucherte Häuser, häufig im asiatischen Dschungel, in dem es keine Bewohner gibt und den Häusern fast menschliche Eigenschaften verliehen wurden. Robert Seidel reist um die Welt und fängt das scharfe Licht mit freskähnlicher Tempera ein. Seine Menschen gehen in Landschaft und Architektur auf oder lassen sich von Computerspielen in den Bann schlagen. Die Gemälde von Titus Schade verströmen die Luft der sächsischen Heimat. Auf den ersten Blick lassen seine Fachwerkhäuser sowie die Landschaft keine anderen Empfindungen zu. Schade selbst bezeichnet sich dennoch als europäischen Maler, er weist daraufhin, dass seine Fachwerkhäuser an vielen Orten des europäischen Kontinents anzutreffen sind.

7

Ich bin Neo Rauch, Rosa Loy und Gerd Harry Lybke von Galerie EIGEN + ART dankbar für die Gespräche und den Gedankenaustausch während der Vorbereitung von *CRUX*. Dank den vier Künstlern: Ausstellung und Katalog wurden mit ihnen in enger Zusammenarbeit verwirklicht. Der Galerie EIGEN + ART und der ASPN Galerie sage ich Dank für ihre Unterstützung, den Leihgebern gebührt unser Dank dafür, dass sie ihre Werke für diese Ausstellung zur Verfügung gestellt haben. Dank auch den Autoren für ihre Beiträge in diesem Buch. Auch unseren Förderern, der Provinz Overijssel und der Gemeinde Zwolle, der BankGiro Loterij sowie unseren Sponsoren, ohne deren Unterstützung Museum de Fundatie sein Programm nicht durchführen könnte, sprechen wir unsere besondere Erkenntlichkeit aus.

Ralph Keuning, Direktor des Museum de Fundatie

Leipzig is not just a city famous for music and books but also a focal point for painting. Max Beckmann was born there and after the Second World War, the city played a prominent role in East Germany's artistic scene with Werner Tübke, Wolfgang Mattheuer and Bernhard Heisig as its most significant artists. Figurative painting prevailed in East Germany: that was both a state requirement and a personal preference of the artists. Leipzig's famous art academy, the *Hochschule für Grafik und Buchkunst*, has nurtured many a talented artist. Abstract and conceptual art, which had such an influence on the art scene in the West, barely struck a chord at all there. It is therefore not surprising that the art being produced in Leipzig was seen as backward at the time in the Netherlands and the rest of the Western world. But after the fall of the Berlin Wall, painting from Leipzig achieved international recognition with the breakthrough of Neo Rauch

(1960). A generation younger than Tübke, Mattheuer and Heisig, Rauch had studied in the GDR and was a true exponent of the Leipzig school. His often large-scale figurative works attracted worldwide interest in the 1990s and he became a rising star in the firmament of the international art world. This resulted in important exhibitions, including in the Metropolitan Museum of Art in New York. In the wake of Neo Rauch's success, one Leipzig artist after another found an international platform, and Leipzig now has a reputation as an important wellspring for talented painters.

Museum de Fundatie has been highlighting painters from Leipzig for several years now. In 2017, it put on a retrospective of Werner Tübke (1929-2004) and Wolfgang Mattheuer (1927-2004). The museum has significant works by both these artists in its collection. They include the study for *The Working Class and Intelligentsia* (which Tübke painted for the University of Leipzig), a long-term loan from the collection of Fritz P. Mayer. A major retrospective of Neo Rauch followed in 2018 with 65 paintings from the period 1993–2017. Museum De Fundatie has a unique group of works by him on permanent display: four artworks from its own collection (*Gewitterfront* ['Storm Front'] from 2016, *Tal* ['Valley'] from 1999, which it acquired last year, and two works on paper that were donated by the artist) plus two works on long-term loan (*Neujahr* ['New Year'] from the Broere Charitable Foundation and *Der Lehrling* ['The Apprentice'] from Arthouse). But we were still hungry for more art from Leipzig. In 2019 we showed paintings by Michael Triegel (1968) and now we have the exhibition with the apposite title *CRUX*, with paintings by Martin Kobe (1973), Mirjam Völker (1977), Robert Seidel (1983) and Titus Schade (1984). They are yet another generation carrying on the great tradition of painting in Leipzig. Apart from Martin Kobe, they were all master-class students of Neo Rauch at the academy in Leipzig. Martin Kobe's graduation supervisor was Arno Rink, at a time when Neo Rauch was assisting Arno Rink.

The four artists showcased in *CRUX* are united by their virtuosity and the particular attention they pay to landscape and architecture. While Martin Kobe, who comes from Dresden, seems to be torn between futuristic building complexes that appear to be from another planet and the bombed-out city of his youth, in Mirjam Völker's works we see overgrown houses, often in Asian jungles, that are devoid of inhabitants and have taken on almost human qualities. Robert Seidel travels the world and captures the harsh light in fresco-like tempera. His figures are taken over by the landscape and architecture or absorbed by computer games. Saxony resonates in the paintings of Titus Schade. At first glance, his half-timbered houses and landscapes do not allow room for anything else. Schade, however, calls himself a European artist and claims that his half-timbered houses are found in many parts of the continent.

I am grateful to Neo Rauch, Rosa Loy and Gerd Harry Lybke for the conversations and exchange of ideas I had with them in preparing for *CRUX*. Thanks also to Martin Kobe, Mirjam Völker, Robert Seidel and Titus Schade, who were closely involved in the production of this exhibition and catalogue. I would like to thank Galerie EIGEN + ART, ASPN Galerie for their help and I am most grateful to the organisations and individuals who loaned works for this exhibition. Thanks are due as well to the authors who contributed to this book. Furthermore, we are particularly grateful to our funding organisations, the provincial authority of Overijssel and the municipality of Zwolle, the BankGiro Lottery and our sponsors, without whom Museum de Fundatie would never have been able to put together this programme.

Ralph Keuning, Director, Museum de Fundatie

CRUX

Het woord *crux* (uit het Latijn: *crux* – kruis) heeft uiteenlopende betekenissen al naar gelang het taalgebied waar men zich bevindt. In het Duits wordt er iets negatiefs mee aangeduid – het zeurende, vervelende, lastige kruis van een kwestie of van een probleem dat opgelost moet worden, maar in het Engels en het Nederlands betekent het woord essentie, kernpunt, sleutelmoment. *Crux* is bovendien de Latijnse naam van het sterrenbeeld Zuiderkruis. Dit prijkt niet alleen op de vlaggen van een aantal Commonwealth-staten, maar vormt op het zuidelijk halfrond een vast punt aan de sterrenhemel waaraan men zich kan oriënteren net als in onze contreien aan de steelpan van de Grote Beer.

Het kruis zit ook al in het woord *crux* zelf: de symmetrische $\times$ met zijn twee poten van gelijke lengte en het middelpunt waarin alles bij elkaar komt, elkaar snijdt en zich verenigt.

Deze kruising is in het werk van de schilders Martin Kobe, Titus Schade, Robert Seidel en Mirjam Völker enerzijds geografisch, maar laat zich ook met betrekking tot hun kunst vaststellen. Hun wegen kruisten elkaar voor het eerst aan de Hochschule für Grafik und Buchkunst in Leipzig, een van de oudste hogescholen voor de kunst in Duitsland, ook al studeerden zij daar niet gelijktijdig en niet bij dezelfde professoren. Zij zijn echter alle vier sterk beïnvloed door de Hochschule. Martin Kobe rondde daar zijn opleiding in 2003 af als student in de meesterklas van Arno Rink. Ook Mirjam Völker studeerde bij Rink, voordat zij werd toegelaten tot de meesterklas van Neo Rauch bij wie zij in 2010 haar studie voltooide. Titus Schade en Robert Seidel volgden haar op als studenten in Rauchs meesterklas.

Vanuit het snijpunt van de Hochschule in Leipzig ontwikkelde het werk van de vier schilders zich in zeer uiteenlopende richtingen, maar ook al is hun kunst uitgesproken individueel, er zijn toch steeds weer overlappingen en overeenkomsten – inderdaad 'kruispunten' – te herkennen.

Om te beginnen hebben alle vier de schilderkunst tot hun eigen medium verkozen. Daarbij hebben zij gemeen dat hun werk doorgaans figuratief is, hoewel zij de zichtbare werkelijkheid altijd weergeven in een staat van uiteenvallen, in een stadium of op een kruising in de richting

van abstractie, van het fantastische en surreële. Er is echter nog een ander essentieel gegeven dat de werken op deze tentoonstelling met elkaar verbindt – een thema, onderwerp, stijlmiddel of middel tot het doel – dat in het werk van alle vier kunstenaars voorkomt en dat is de architectuur.

Robert Seidels interesse voor architectuur werd gewekt, toen hij zich begon te verdiepen in zijn Saksische geboortestreek en in de landschappen en steden waar hij opgroeide. Als een vorm van constructie is de architectuur ook nu nog een essentieel uitgangspunt voor zijn werk, maar niet zozeer als motief – eerder als conceptuele aanzet, waarmee hij de tastbare werkelijkheid benadert en door zijn schilderkunst ontsluit. Zowel in zijn stadsgezichten als in portretten, binnenhuistaferelen, objecten of dieren reduceert hij wat hij waarnam tot enkele wezenlijke kenmerken en construeert tweedimensionale grafische beelden, waarin de gladde, bijna sjabloonachtige vlakken contrasteren met ruwe, gevlamde achtergronden. Ook voegt hij de bouwstenen van afzonderlijke motieven wel samen tot waaghalzige spelwerelden, die aan bordspellen of videogames doen denken, waarin patronen samenvallen, elkaar doordringen en elke verwachting van 'correct' perspectief negeren.

Die speelse, experimentele omgang met architectuur is ook op de schilderijen van Titus Schade aan te treffen. Nu eens verkleint hij zijn vakwerkhuisen of sobere, naoorlogse façades tot poppenhuisformaat en plaatst ze op kastplanken of modeltafels, dan weer vergroot hij ze tot kolossale toneel- of filmcoulissen, tot een illusie van huizen, perfect verlicht en volmaakt geënceneerd. Schade benut de architectuur als een folie waarop hij een combinatiespel met structuren, patronen en composities kan spelen, hij maakt gebruik van beeld-in-beeld-elementen en van ruimtelijke illusie – voor en achter vervloeien tot een zwevend oppervlak. Uitgestorven, duister, maar onwerkelijk smetteloos en glad, bedreigend in hun mengeling van een als 'typisch Duits' en dus vertrouwd weergegeven omgeving en sciencefiction.

Ook in Mirjam Völkers beelden van behuizingen in de ruimste zin van het woord zijn mensen alleen als idee

aanwezig, want waar zouden haar hutten, barakken en refugia anders voor kunnen dienen dan om bescherming en onderdak te bieden? Genesteld tussen woekerende struiken, in boomkronen of in kreupelhout dat aan mangroven doet denken, zweven haar bouwwerken in een vacuüm dat een geografische of culturele verankering onmogelijk maakt. De mensen hebben sporen nagelaten in hun behuizingen en in haar schilderijen, maar hoe ze hun fictieve onderdak ooit bereikt hebben, blijft een raadsel. Alles bevindt zich in een toestand van instabiliteit, kort voor het uit elkaar vallen en omkiepen, in werveling gebracht door de dikke takken en twijgen die alle kanten op groeien en de oneffen ondergrond.

In het werk van Martin Kobe dient de architectuur als een uitgangspunt dat overwonnen moet worden om ruimtes te creëren – in schilderkunste en in perspectivische zin. De architectuur en speciaal de vormen van de moderne bouwkunst gebruikt hij als een taal waarmee hij kan spellen. Onderdelen van bekende of onbekende bouwwerken reduceert hij zodanig tot hun grondvormen dat ze niet meer herkenbaar zijn. Hele gebouwen, façades of doorkijkjes gaan door contrasterend kleurverloop in elkaar over, komen op zichzelf te staan en brengen een multiperspectivische zuigkracht teweeg die de beschouwer de schilderijen in trekt en het karakter van gebouwen blootlegt. Als de vormen een eigen leven gaan leiden, als er weerstanden en breuken binnen de kleur- en vormsystemen ontstaan, als doorlaatbare delen van façades met ruwe, bijna onvoltooide abstracte kleurvlakken geconfronteerd worden, komen voor hem de werkelijk interessante ruimtes in de schilderkunst tot stand, de tussenruimtes, de ondergronden.

De *crux* van de schilderkunst van deze vier kunstenaars is het gegeven dat zij zich bezighouden met ruimtelijkheid. Alle vier kunstenaars gebruiken weliswaar hetzelfde gereedschap, dezelfde 'bouwelementen' om bij de architectuur te blijven, maar elk van hen ontwikkelt daarbij een geheel eigen omgang met schilderkunst, waarbij de vraag naar het samenspel van kleur en ruimte telkens opnieuw wordt gesteld.

Leonie Pfennig

ohne Titel 2011
Acryl auf Leinwand
70 x 90 cm
Private Collection Italy

19

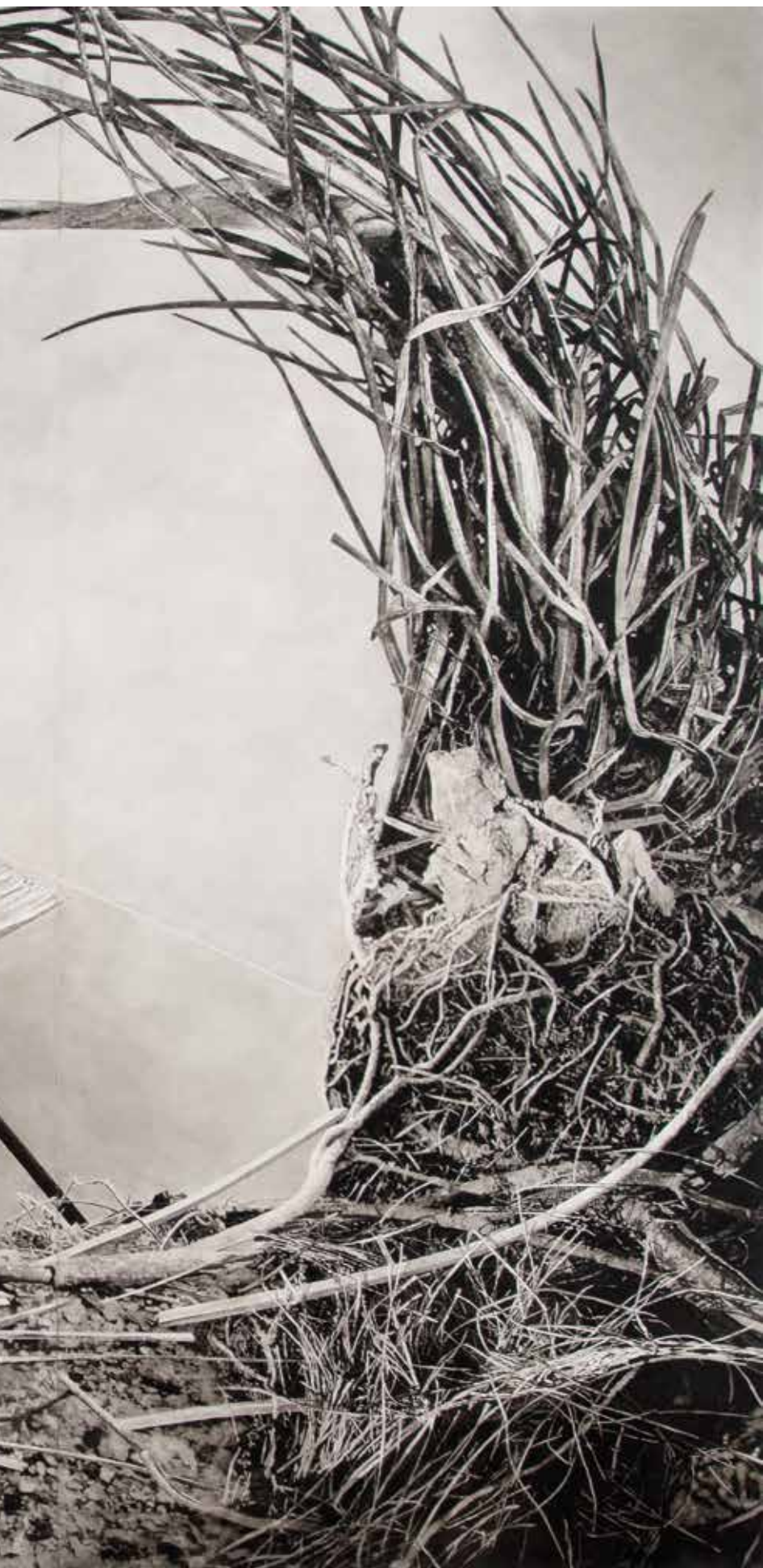
ohne Titel 2010
Acryl auf Leinwand
120 × 130 cm
Staatliche Kunstsammlungen Dresden

Perisphäre 2013
Acryl auf Leinwand
220 x 390 cm

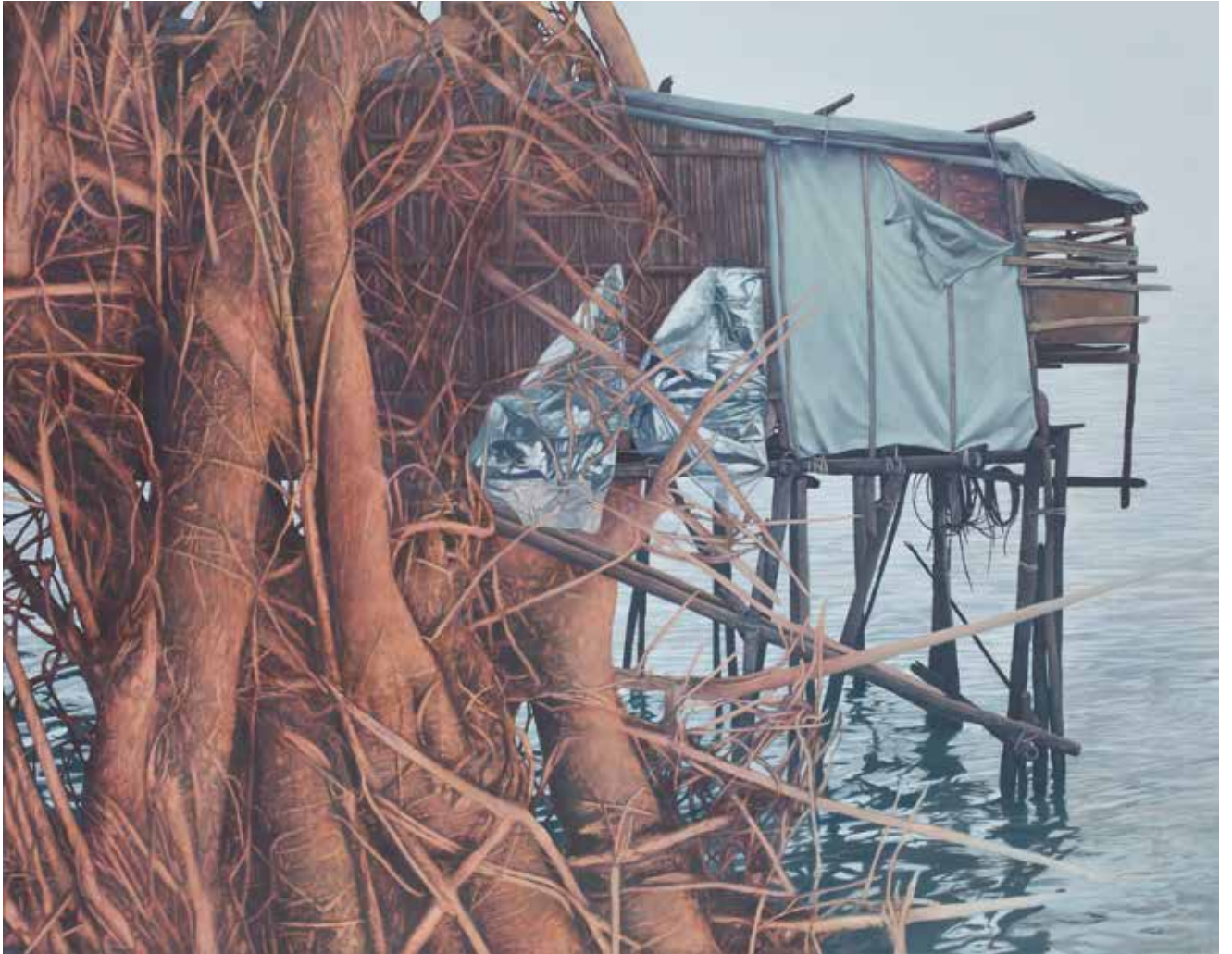

Untiefe 2013
Kohle und Bindemittel auf Papier
270 x 360 cm
Kunstsammlung der Sparkasse Leipzig

Zyklus 2012
Acryl auf Leinwand
260 x 200 cm
Sammlung Hildebrand, Leipzig

Vorhut 2011
Acryl auf Leinwand
110 x 140 cm
Privatsammlung, Aschersleben

Jäger 2013
Eitempera auf Leinwand
150 × 220 cm
Privatsammlung Sachsen

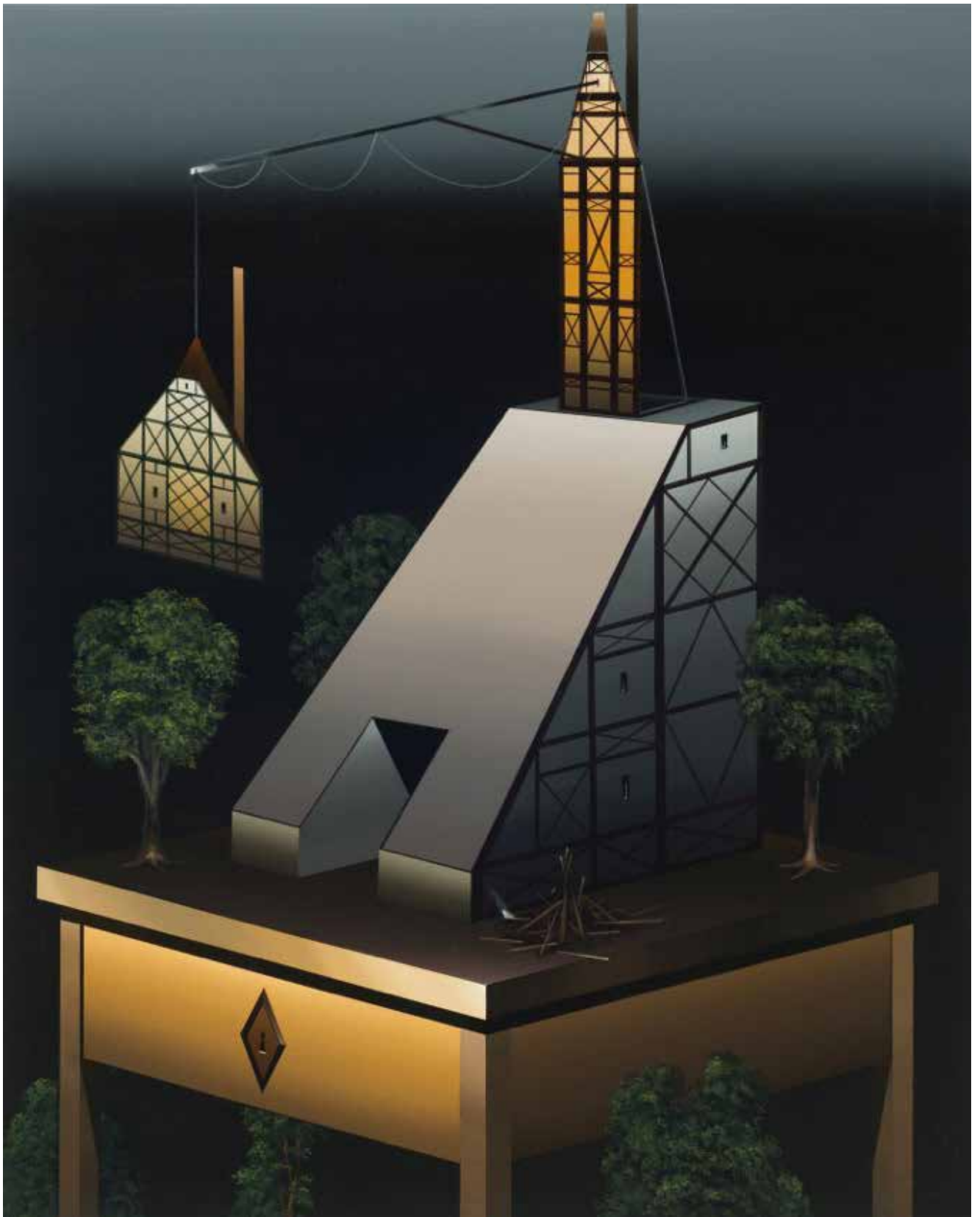

Cabrio 2019
Eitempera auf Leinwand
160 x 220 cm

Modelltisch Speicher 2013
Öl und Acryl auf Leinwand
100 × 80 cm
Privatsammlung, Leipzig

103

Modelltisch Häuserfabrik 2013
Öl und Acryl auf Leinwand
100 x 80 cm
Privatsammlung, Leipzig

Das Depot 2014
Öl und Acryl auf Leinwand
110 × 200 cm
Privatsammlung, Potsdam

105

Das große Portal 2012
Öl und Acryl auf Leinwand
170 x 100 cm
Privatsammlung, Leipzig